

GRID

Intern faglig debat på Kunstakademiets Arkitektskole, Afd 6

Einig zu sein ist göttlich und gut; woher ist die Sucht denn
Unter den Menschen, daß nur Eines und Einer nur sei?
HÖLDERLIN

N° 73 december 2005

Et navn er langt fra uskyldigt

Gåde: Kan vi vide, hvad *det andet* er, hvis *det andet* ikke bare forstås som *det samme*, hvormed *det andet* gøres *identisk* med det, vi allerede kender?

Steen Nepper Larsen

Den tyske teolog og filosof Nicolaus Cusanus, der levede fra 1401 til 1464, fandt det umuligt at karakterisere, hvad Gud var. Han kunne ikke sammenlignes med noget menneskeligt, noget dyrisk, noget stofligt, noget begrebsligt endside med noget tankemæssigt. Han var begrebssprængende. Han var noget helt andet end det, der lå inden for navngivningens, den kirkelige institutions eller den sikre identifikations sfære. Han var ukendt for den menneskelige bevidsthed, han var ikke af denne verden. Han var måske slet ikke en "han". Han syntes at være *et noget* hinsides sprogets grænser.

Det andet hedder på græsk: *Heterotes*. På latin hedder det *Alteritas*. Benøvet over Guds ubegribelighed og ufattelighed skrev Cusanus en berømt sætning, som næppe vil protestere imod at blive gengivet identisk i tusindvis af aviser i dag her 550 år efter: "Non aliud non aliud est quam non aliud", der kan oversættes til: "*det ikke-andet er ikke andet end det ikke-andet*".

Cusanus var ikke postmoderne differensstænker; men denne sætning kan alligevel fortolkes som en kærlighedserklæring til den unikke forskel, til ikke-identitetens selvgivne væsen. Hans Guds-tro var en ikke-identitetsmetafysik. Gud var den privilegerede første årsag og sidste mening - en levende og skabende transcendent størrelse uden for den menneskelige fornuft og forestillingsevne.

Hvad der i Cusanus' perspektiv alene drejede sig om den højeste og første skaber af alt og alle, drejer det sig måske i dag for en del levende, tænkende og nysgerrige mennesker om netop: alt og alle. For hvordan kan vi vide, hvad alting - eller bare noget - er? Hvordan undgår vi at gøre det andet (det forskellige) til det samme (til det identiske)? Hvordan forhindrer vi en reduktion af det unikke til det alt for kendte? Vi støder på sådanne på én gang filosofiske og hverdagslige problemer som forældre, videnskabsproducenter, rejsende...som grænsepoliti, kunstyndere, pædagoger, psykologer...som politikere, undervisere etc.

Men hvordan kan jeg så vide, hvad det er, der er? "Man måsta jämnföra", sagde den lille dreng altid i den smukke svenske film, "Mit liv som hund". Måske havde han ret; thi vi synes kun at kunne finde ud af, hvad tingene er ved at sætte dem i relation til hvad de også er, eller hvad de ikke er. *To veje byder sig til*. *Via positiva* identificerer dem ved at sige, hvad de er - *via negativa* søger at indkredse dem ved at sige, hvad de ikke er. Den første vej elsker videnskaben, det logiske og altid gentagelige ræsonnement. Den anden den, der har smag for aldrig at ville sige, hvad kunst, kærlighed eller kvalitet definitivt måtte være.

I Platons øjenåbnende dialog *Parmenides* siges det, at det identiske, *det samme*, er så identisk med sig selv, at det end ikke burde kunne kaldes identisk med sig selv. Forsøg på at danne kategorien det unikke vil blot komme til afstedkomme et begrebsligt kompromis, i fald man netop ønsker at blive i stand til at identificere det unikke.

Den absolutte samhed, enhed med sig selv er det, der står frem for sig selv, i form af sig selv. Men når dette benævnes, brydes illusionen om en selvgivet identitet, om selvidentitet. Det samme kan ikke kaldes det samme uden at miste sin "øns-væren-hed". Problemet er tilsyneladende, at det absolut forskellige, det differente, sprogligt set fanges ind ved at gå i spil med eller blive kontrasteret det indifferente.

Yderst besværligt er det, at den sproglige manøvre, der ønsker at ophøje forskelskategorien til et nyt princip for det værende, ender med at slå sig selv for munden; thi hvis der kun er forskelle, er der vel ikke nogen ligheder, forskellene kan være forskellige fra. Begrebet forskel synes logisk set at leve af at indgå i en dual djævlekreds med begrebet lighed; hvilket formodentligt ikke kan bortlyves ved en nok så smuk bekendelse til en verden af forskelle, selvom disse måtte træde frem, som rene, gådefulde og aldrig indfangelige ikke-identiteter.

Hvis vi hypotaserer eller ligefrem guddommeliggør forskellen, er det ikke nok at sætte 10.000 tilsyneladende identiske, men såre forskellige grå- og grønblå kunstobjekter ned i en kælder på Louisiana Museet i Humlebæk - nej, så må vi igang med at navngive ethvert græsstrå, enhver regnorm og ethvert blad på ny. De må alle have forskellige navne; thi for dem alle gælder det, hvis vi går nænsomt til dem og tætt nok på, at: "*det ikke-andet er ikke andet end det ikke-andet*".

Begrebet fænomen kan oversættes til "det-ved-sig-selv-visende". Men identitetstvungen og viljen til at skaffe orden i fænomenerne tyder fænomenerne som "det-der-viser-sig-at-ligne-det-man-allerede-kender". Vi klassificerer det ukendte ved hjælp af det kendte, indruller ofte det afvigende i det kendte begrebs greb. Det passer sgu' nogenlunde, og så slås der to streger under.

Det betyder måske ikke så meget, når det gælder om at finde øko-letmælken eller de grovvalsede havregryn i supermarkedet, eller når vi tanker blyfri 95-oktan-benzin og hver gang forventer at få den samme vare som sidst. Værre er det, når samme princip styrer omgangen med mennesker, erindringer, lidelser og andre historiske begivenheder, kunstværker, sætninger og naturfænomener.

Det andet er i tidens løb blevet tolket som Gud, kosmos eller naturen. Eller som det andet menneske, døden eller kunstværket. *Det andet* er ofte tavst, og når vi taler "parkerer" vi det andet i det sprog, vi for øvrigt ikke engang kan styre. Vor erkendelse er uhyre interesseret i verden, men samtidig hersker fremmedheden overalt. Vi synes at være udelukket fra at forstå det, der ikke er, som det, vi allerede kender, er. En vis erkendelsespessimisme breder sig i kølvandet på Cusanus' sætning.

Pragmatikere af alle arter vil nok indvende: sproget er et instrument, og vi har dannet begreberne, så vi bedre kan håndtere verden og få orden i sagerne. Disse hverdagslivets nøgterne praktikere vil finde det fuldstændigt utåleligt og urimeligt at kræve, at "det-ved-sig-selv-visende", *det andet*, skal navngives som et singulært fænomen. Hvis vi ikke må sige: "Hver morgen står jeg op", uden at vi eksempelvis er forpligtet på at opløse almenbegreberne "morgen" og "jeg", går hele samfundet i sort. Vi ødelægger hverdagssproget, bliver handlingslammede og aldeles spekulationslystne, mens vi spilder tiden med avancerede sproglege i en grundløs filosofisk sandkasse.

Snedige, dynamiske tænkere vil ikke give disse handlingsmennesker og tanke- og teoritrætte eksistenser ret. I stedet vil de nok sige som digterne: "Jeg er den samme som altid, en anden", hvorved det eneste, der altid er det samme ved og for jeg'et er foranderligheden. Hermed gøres jeg-fænomenet, til noget ikke-fikseret. Mennesket bliver til som fortolket og fortolkende fænomen, og det styrkner aldrig i én identisk væren. Snarere nyder det muligheden for at kunne være forskellig uden angst. Det lever simpelthen af, at identiteten er et flydende felt af ikke-identiteter. Menneskelivet er mulighedernes felt, og det kvalificeres af den mulighedssans, der kan leve med, at der ikke er én givet mening med livet, endsige én vej at gå.

På denne måde drømmer det ikke-identiske menneske om at blive identisk med sin egen unikke ikke-identitet. Det lyder paradoksalt, hvilket det også er.

Måske kan vi varme os ved en del af et gammelt citat af Kierkegaard; thi gådefuld bør man ikke bare være for andre, men også for sig selv. Det, der er det samme, er altså, at man aldrig er den samme. Det samme er det forskellige, og det forskellige er det samme. Men hermed synes den logiske sprogbrug, der kræver, at noget enten må være forskelligt eller identisk at gå i stykker. Af dette kan vi lære, at det er nemmere at anvende modsigelsesprincippet på spørgsmål som: 1) enten regner det, eller også regner det ikke, eller på formelle forskelle: 2) enten er noget A eller ikke-A end på fænomener som jeg'et, døden, kunsten eller naturen i sin helhed.

Tankevækkende er det, at det unikke fænomen, "det-ved-sig-selv-visende", jo synes at være bundet til øjet og den menneskelige evne til at se. Det er således et relationelt fænomen, hvorved *det andet* altid "geares" til os selv.

Fænomenet glider ind i dén menneskelige verden, hvori vi på én gang er dømt til mening og kompetente brugere af dét sprog, der kender til ord som eksempelvis de fem, der står mellem gåseøjnene. Ville vi få en anden filosofi, hvis vi skrev: "det-ved-sig-selv-lugtende" eller "det-ved-sig-selv-lyttende"? Vi ville i så fald tildigte fænomenet en evne til at stinke og til at høre - overføre og give det en "inderside" af nærmest menneskelige egenskaber, hvorved vi ville gøre alting alt for menneskeligt og alt for forståeligt, hvilket vi, når alt kommer til alt, nok slet ikke kan lade være med. Besynderligt er det, at når vi ønsker at værdsætte *det andet*, sker det ved at tale ved hjælp af vor synscentrerede kulturs metaforer: "det-ved-sig-selv-visende" er hverken en uskyldig eller éntydig anerkendelse af det andets ikke-identitet. En væsentlig grund til at erindre og lade sig udfordre af Cusanus' ikke-identitets-credo er, at den måde, vi benævner og forstår noget på, får en væsentlig indflydelse på, hvordan vi behandler og værd(i)sætter det. Navngivningen er langt fra uskyldig. Identificeringen risikerer nemt at blive et fængsel.

Apropos

Cusanus, Platon og Kierkegaard er ikke ene om at fundere over, hvad forskelle og ligheder er for nogle størrelser. Går man til lyrikernes forsøg på at vriste sproget fri af klichéers hærgen; dykkes der dybt ned i veldrejede dagbøger landet over, eller lyttes der intenst til endnu ikke eller aldrig artikulerede erindringer og drømme, vil man nok kunne finde noget; thi filosoferne har ikke monopol på at tænke over slige sager.

Hér vil man se et sprog, der søger at frisætte sig fra det ubehag, det er at måtte acceptere, at *det andet* fluks gøres til det selv samme og alt for kendte. Men ud over adskillige gedigne spekulationer af G.W.F.Hegel, Walter Benjamin, Ernst Bloch, Ludwig Wittgenstein og Martin Heidegger vil jeg nævne følgende filosofiske værker til almen granskning:

- * Friedrich Nietzsche: "Über Wahrheit und Lüge im aussermoralischen Sinn" fra 1873
- * Th.W.Adorno: "Negative Dialektik" fra 1966
- * Michel Foucault: "Les mots et les choses", 1966
- * Lars-Henrik Schmidt: "Viljen til orden", 1988
- * Ole Fogh Kirkeby: "Om betydning. Tetragrammatonske refleksioner" & "Ledelsesfilosofi. Et radikalt normativt perspektiv", begge fra 1998.

Det må heller ikke glemmes, at studiet af Platons tekst "Parmenides" må suppleres af læsning af hans klassisk sprogfilosofiske tekst: "Kratylos", og at Aurelius Augustin i "De Magistro" ("Læreren", fra år 389) belærer sin søn Adeodat om, at det ord, der betegner *intet* godt kan være et ord, selvom det ikke peger på eller står i stedet for et substantiv eller en ting.

Alt dette blot for at påpege at *filosofien om det andet ikke blev opfundet af 80'ernes postmodernister; men at den har århundreder på bagen.*

Kronik - saxet fra Information, februar 1998: